

Möbeldesign och konst

Av tradition envisas vi med att skilja på konst och design. Men gränsen är hårfin, ibland upplöst. Jag har t.ex. svårt att bestämma mig för om holländaren Maarten Baas sysslar med konst eller möbeldesign.

I projektet Smoke tyckte Baas att det redan fanns tillräckligt mycket möbler. Därför beväpnade han sig med blåslampa och svartbrände möbelklassiker av bl.a. Sottsass, bröderna Campana, Gaudí, Mackintosh och Rietveld. På bilden nedan ser du Baas version av sin landsman Gerrit Rietvelds stol Zig Zag från 1934.

Baas version av Rietvelds Zig Zag

Nästa foto ger en liveupplevelse av en bränning av stolen Hill House av Mackintosh från 1902.

Hill House on fire

Ett slags estetisk destruktion. Smoke är provocerande och kulturkritiskt. Andra av Baas projekt är i stort sett lika spektakulära.

Det finns i alla händelser en spänning mellan konst och design. Och spänningen har nog egentligen funnits under hela 1900-talet. Tendensen är att designers ser att design har konstnärliga kvaliteter, medan konstnärer är mer skeptiska till detta.

Jag gör ett försök att begripa skillnaderna mellan konst(nären) och design(ern) i sifferlistan nedan.

Objektens praktiska funktion är viktigare inom design än inom konst.

Konstnären befinner sig mer på den konstnärliga och kulturella arenan, designern mer på den industriella och kommersiella.

Konstnären använder mer intuition, designern mer rationalitet.

Konstnären har större frihet än designern genom att uppdragen ofta är öppnare.

Konstnären har större kontroll över det slutliga resultatet, designern presenterar istället ofta ett underlag som andra yrkesgrupper kan jobba vidare med.

Konstnären skapar eftertanke, kritisk reflektion och provokation, designern snarare lösningar och alternativ.

Estetik är (åtminstone för ögonblicket) ett hetare ämne inom design än inom konst, där innehållsfrågor oftare diskuteras idag.

Teknisk skicklighet och systemlösningar belönas högre inom design än inom konst.

Jag är inte alls säker på att punkterna ovan är särskilt pricksäkra. Det kanske är rimligare med en mer svepande förståelse i den här stilen:

Konst och design befinner sig på delvis samma och delvis olika områden och båda innehåller bl.a. symboliska och sociala värden.

Resten av denna text ger exempel på hur gränslandet mellan konst och (möbel)design kan se ut.

Surrealism

Surrealism och design känns inte som den mest givna kombinationen. Surrealism förknippar vi med själsliga, mystiska resor och drömvärldar, rätt långt från praktisk funktion. Surrealismen letar nycklar till psykets låsta kistor och dörrar.

Den surrealistiska konsten har allmänt haft högre status än den surrealistiska designen. Men konsten och designen är i själva verket nära förbundna i bl.a. slumpartade kollisioner, gåtfull erotik och (mar)drömmar. Surrealismens storhetstid var under 30-talet. Men ingen kulturell epok går fri från surrealistiska inslag.

På Victoria & Albert Museum i London visades 2007 en utställning på temat surrealism och design. Över 300 märkliga objekt visades, flera av dem av spanjoren Salvador Dalí. Till Dalís surrealistiska design hör läppsoffan nedan.

Dalís läppsoffa

Den småporriga soffan i rosa siden, som kom till på 30-talet, har sin förebild i Dalís egen målning Porträtt av Mae West. Målningen föreställer Hollywooddivan och sexsymbolen Mae Wests ansikte som har förvandlats till en surrealistisk bostad. Beträktaren kan alltså "besöka" Wests ansikte och slå sig ner på de mjuka, laddade läpparna.

Dalís Porträtt av Mae West

Ett annat av Dalís surrealistiska designobjekt, hummertelefonen, är kanske mer skrämmande. Luren och hummern smälter ihop – en typiskt surrealistisk blandning av objekt från olika sammanhang.

Dalís hummertelefon

Ett skämt? Nej, det tror jag inte. Dalí var djupt allvarlig. Telefonen kan uppfattas som en spegling av det moderna och motsägelsefulla samhälle som växte fram efter Första världskriget. Men det förekommer också en del erotiska tolkningar av telefonen.

Tillsammans med Elsa Schiaparelli skapade Dalí också klädmode. Schiaparelli revolutionerade modevärlden under 30-talet. Till hennes mer makabra objekt hör en aftonklänning dekorerad med köttiga hudflikar och en skelettklänning med revben påsydda på utsidan (en anorektisk reflektion? var börjar och slutar kropp och plagg?).

En surrealistisk möbelklassiker är Meret Oppenheims bord med fågelben från 1939. Oppenheim var en av surrealismens centralfigurer. Hon växte upp i Schweiz, men det konstnärliga genombrottet kom i Paris. Vid Andra världskrigets utbrott återvände judinnan till Schweiz.

I vissa av Oppenheims verk syns intresse för maskerad, rit och karneval. Kanske är detta också en lämplig ingång till det märkliga fågelbordet?

Bord av Oppenheim

Bordet är kusligt, inte sant? Ett mjukare tilltal har den italienske arkitekten Carlo Mollinos möbler inspirerade av kvinnokroppen. Men bakom Mollinos kurvor döljer sig sexuellt begär och makt; på bilden nedan poserar en prostituerad på en av hans stolar. Polaroidfotot är taget av Mollino själv, en av arkitektens passioner.

Stol av Mollino

Han var en märklig man, den store Mollino.

Ready-mades och popkonst

De italienska designbröderna Castiglioni (Achille, Livio och Pier Giacomo) ligger bakom flera berömda produkter. Bröderna samarbetade, och det är i vissa fall svårt att veta vem som ligger bakom vad. Men Achille brukar nog räknas som mest inflytelserik av de tre.

Till Castiglionis produktion hör flera möbler av återanvända objekt, t.ex. golvlampan Toio av en bilstrålkastare och gungstolen Sella av en cykelsadel. Gungstolen har blivit en klassiker.

Gungstol av Castiglioni

Lika känd är nog pallen Mezzadro av ett traktorsäte, som ritades 1957. Både Sella och Mezzadro produceras av Zanotta.

Pall av Castiglioni

För mig känns dessa objekt influerade av s.k. ready-mades av den franske konstnären Marcel Duchamp. Duchamp återanvände och ställde ut vardagsföremål som konstföremål. En pissoar upphöjdes t.ex. till konst och titulerades Fontän när den ställdes ut 1917. I en ny kontext, ett konstsammanhang, blev alltså bruksvarans innebörd förändrad.

Duchamps Fontän

Castiglioni och Duchamp använde samma teknik av omkontextualisering och recycling av vardagsobjekt, men uppenbarligen med helt olika resultat. Med Castiglionis och Duchamps objekt sida vid sida blir frågan om vad som är konst, design och vardagsvara ganska tillspetsad, eller hur?

Ready-mades förekom också inom den (skenbart?) opretentiösa popkonsten. Sambandet mellan konst och vardagsvara fick onekligen en extra skruv av den amerikanske legenden Andy Warhol och andra popkonstnärer, inte minst under 60-talet.

Warhol använde regelbundet (kopior och modifikationer av) vardagsobjekt i sin konst. Särskilt raffinerade är turerna kring Moderna Museets Brillolådor (lådor för förvaring av Svinto).

Brillolåda

Lyssna på en kortversion av historien om Brillolådorna här:

Warhol ställde ur kopior av Brillolådor i New York 1964. Idag är de värda över en miljon kronor.

1968 gjorde Moderna Museet en utställning med samma motiv. 500 lådor ställdes ut, men nu handlade det (sägs det) om originallådor i wellpapp som hade beställts direkt från tillverkaren i USA.

Inför en utställning i Ryssland 1990 tre år efter Warhols död lät konstmannen Pontus Hultén tillverka 100 nya Brillolådor i trä. Dessa har i efterhand fått ett mycket tvivelaktigt rykte i konst(samlar)världen.

2004 fick Moderna Museet sex Brillolådor av trä som gåva av Pontus Hultén. Dessa hade enligt Hultén tillverkats till utställningen på Moderna Museet 1968 och godkänts av Warhol.

Enligt vissa experter förekom det dock aldrig några trälådor på Moderna Museet 1968, bara wellpapp-lådor. Hultén dog 2006 innan äktheten utreddes.

Tja. Vad är popkonst och vardagsdesign? Högkultur och bruksvara? Original och kopia? Värdefullt och värdelöst?

Minimalism

Minimalismen var en tung estetisk linje under de sista decennierna av 1900-talet. Och den är fortfarande en ledstjärna för vissa. Minimalismen ger en stark idémässig koppling mellan konst, design och arkitektur.

Riktningen har nog haft kraftigare genomslag inom inredningsarkitektur och design än inom konst. Kliniskt, sparsmakat och stramt är idag typiska omdömen om inredning inspirerad av minimalistiska idéer. Men i sin tidiga och mer konsteoretiska form var minimalismen betydligt mer dogmatisk än så.

En av de minimalistiska pionjärerna inom konsten var Donald Judd. Han publicerade 1965 essän *Specific Objects*, något av ett minimalistiskt manifest.

Till Judds minimalistiska idéer hörde opersonliga uttryck i enkla arrangemang av identiska och utbytbara enheter. Han konstruerade block, moduler och serier som ordnades i symmetriska mönster, ofta i enlighet med någon matematisk eller geometrisk regel. På bilden nedan ser du ett obetitlat konstverk av Judd.

Objekt av Judd

Judd avfärdade tidigt måleriet. En konstnär ska jobba i tredimensionella verkliga rum, menade han. Konstverket ska inte representera någonting utanför sig självt. I rumsinstallationer blev hela rummet viktigt, både objekten och miljön runt omkring.

Judd köpte 1968 en byggnad i SoHo i New York till vrakpris. Området var på den tiden inte trendigt, och få hade slagits av tanken att bo i de nedgångna industribyggnaderna. Fastigheten blev en utgångspunkt för Judds konstnärliga utveckling.

Judd inredde fastigheten mycket avskalat, i linje med sina minimalistiska idéer: Öppen planlösning, stora ytor, restaurangkök i rostfritt, sparsmakade möbler, låga sängar etc. Just sådana lösningar möter vi ju som bekant i mängder av inredningsarkitektur idag, men 1968 var Judd i stort sett ensam.

Interiör från Judds hem

Efter tre år i SoHo kände Judd att lokalerna var för små. Han skaffade hus, mark och byggnader (bl.a. flyghangarer, gamla hotell och affärer) i ödsliga Marfa i bergen i sydvästra Texas.

Och han kunde därmed skapa närmast gränslöst. Nu kom flera av hans utomhusskulpturer i betong till. Judd dog 1994, men hans livsverk i SoHo och Marfa förvaltas vidare.

Betongskulpturer av Judd

Postmodernism och 80-tal

80-talet innebar åtminstone delvis en kursändring i svensk och övrig västerländsk möbeldesign. Ibland talar man om postmodernismens genombrott.

Ett viktigt led i nyorienteringen var Memphis-gruppen med Ettore Sottsass (designvärldens hippie?) som frontfigur. Inom Memphis ville man bort från den kyliga minimalismen, och man placerade djärvare former, mönster och färger i centrum. Sottsass ogillade stelade förbud inom design och längtade efter visuell komplexitet och former med känslor. Livet är inte tomt, ordnat och vitt.

I Sverige har Jonas Bohlins stol Concrete från Källemo blivit något av en symbol för 80-talets experimentella möbeldesign.

Bohlins Concrete

Praktiska kriterier hade länge gällt för möbler, men med Bohlin's artistiska betongstol (med begränsad komfort) utmanades konventionen. Bohlin fortsatte i samma nyskapande linje, t.ex. i schäslongen Concave, också för Källemo.

Bohlins Concave

I den designhistoriska retoriken kring förnyelsen under 80-talet återkommer bl.a. uttrycken nedan:

Sinnlighet

Humor

Poesi

Artisteri

Identitet

Protest

Personligt uttryck

Själ

Andlighet

Lust

Fantasi

Möbelskulptur

Symbol

Konst

Kreativitet

Självständighet

Känsla

Spiritualitet

Uttrycken knyter som synes ofta an till sensibilitet och konstnärlighet. Och det är väl just så de experimentella insatserna under 80-talet brukar värderas.

Bohlin stod absolut inte ensam för förändringarna. John Kandell och Mikael Löfström tillhörde nyskaparna, och Olle Anderson räknas som en av de förnämsta uttolkarna av 80-talet.

Ett udda och genomarbetat uttryck stod Islandsfödda Leó Jóhannsson för. Jóhannsson är idag programansvarig för Carl Malmsten CTD vid Linköpings universitet. I sitt examensarbete på Konstfack 1983 presenterade han stolar i form av schackpjäser i en installation på ett schackbräde. På bilden nedan ser du Damen.

Jóhannssons Dam

Jóhannsson presenterar stolarna (eller gestalterna) tillsammans med beskrivningar av deras egenskaper. Här är några av egenskaperna:

Damen är "mjuk", "rund" och "omhändertagande".

Bonden är "enkel", "jordnära" och "stolt".

Kungen är "bevakande" och "vis".

Löparen är "självbelåten" och "fåfång".

Jóhannssons Löpare

Schackprojektet leker med stereotyper?

Samtiden

Idag finns det en hel del verksamheter i gränslandet mellan konst och design. Till de tyngre svenska inslagen hör Front Design och Uglycute.

Den glödheta designgruppen Front, som består av Sofia Lagerkvist, Anna Lindgren, Charlote von der Lancken och Katja Sävström, bildades 2003.

Experiment, konstnärlighet och oförutsägbarhet nämns ofta tillsammans med Front. Mest uppmärksamhet har nog projekten Sketch Furniture och Design by Animals fått.

Sketch Furniture är möbler som ritats på fri hand i luften med en ljuspenna.

Sketch Furniture av Front

I Design by Animals är produkterna formgivna av djur. Tapetmönster har t.ex. tagits fram av gnagande möss.

En mus designar tapetmönster

På nästa bild kramar en orm strukturer i mjuk lera. Front ställer frågan: Blir det någon skillnad om djur skapar människans former?

En orm designar i lera

Också utanför Sverige möter vi verksamheter i gränslandet mellan konst och design, bl.a. holländska Droog Design och finska Anteeksi. Droog, som bildades i Amsterdam 1993, har en expressiv, humoristisk och kommunikativ profil.

Anteeksi är mindre anspråksfullt och glamoröst än t.ex. Front och Droog. Och objekten är mindre processade. Anteeksi bildades 2002, huserar i en industrilokal i Helsingfors och har 14 medlemmar.

Anteeksi handlar om kritik, humor och litegrann om funktion. Ready-mades och återbruk är populära metoder i designkollektivet.

Johan Olin från Anteeksi ligger bakom bl.a. Jesus Furniture. Här har gamla möbler fått nytt liv med hjälp av silverfärgad packtejp.

Olin's Jesus Furniture

I Olin's Dresschair har möbler klätt sig i overaller och kostymer.

Olin's Dresschair

I Rubber Chair har Janne Suhonen täckt en gammal stol med gummi. Jesus Furniture, Dresschair och Rubber Chair har likheter med Maarten Baas projekt Smoke som jag har beskrivit tidigare. Det handlar om kritisk retuscherings av traditionen.

Suhonens Rubber Chair

Jussi Kalliopuska från Anteeksi har designat Spring Collection; världen blir intressantare om den gungar, fjädringar från uttjänta bilar har ersatt konventionella möbelben. Spring Collection är rent idémässigt en ruffig version av Castiglionisstolar av traktorsäten och cykelsadlar?

Kalliopuskas Spring Collection

Aamu Song från Anteeksi har bl.a. designat Reddress For A Singer, en klänning för 238 personer, och Ground Furniture. Med Ground Furniture kan man känna sig som ett träd, menar hon. Ground Furniture grävs nämligen ner i marken. Det märkliga objektet andas ett existentiellt tema.

Songs Ground Furniture